

Michał Bąk, Anna Zbrożyna-Tutak

Seniorzy w polskim systemie penitencjarnym ze szczególnym odniesieniem do przypadku Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych

W polskich jednostkach penitencjarnych na dzień 30 listopada 2018 roku karę pozbawienia lub ograniczenia wolności odbywało 73 035 osadzonych, w tym również osoby, wobec których sądy zastosowały środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania¹. Należy zauważyć, że na przestrzeni ostatnich lat wzrasta liczba osadzonych, którzy ukończyli 60. rok życia. Na koniec 2017 roku było ich 2796. Dla porównania w 2010 roku grupa ta liczyła 1310 osób². Ów demograficzny trend wymaga od Służby Więziennej dostosowania oddziaływań do potrzeb i możliwości seniorów. W związku z powyższym zostanie w niniejszym artykule przedstawiona problematyka osób starszych w warunkach izolacji penitencjarnej w wymiarze teoretycznym, ale i w odniesieniu do aspektów praktycznych ze szczególnym uwzględnieniem Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych.

---

¹ Miesięczna informacja statystyczna za listopad 2018 roku udostępniona przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna> (31 grudnia 2018).

² Analiza rocznych informacji statystycznych za lata 2010–2017 udostępniona przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (31 grudnia 2018).

Osadzeni seniorzy jako wyzwanie organizacyjne

Już w greckiej mitologii znaleźć można pierwsze podziały na etapy życia człowieka. Wówczas Edyp, odpowiadając na zagadkę Sfinksa, wskazał, że człowiek w dzieciństwie raczkuje, jako dorosły chodzi na dwóch nogach, a na starość podpira się laską³. Przedmiotem niniejszych rozważań będzie trzeci wiek, utożsamiany jednoznacznie ze starością. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) za jej początek wskazuje 60. rok życia i również dokonuje podziału na trzy etapy. Pierwszy z nich to wiek podeszły (60–74 lata), drugi – wiek starczy (75–89 lat), ostatni zaś to wiek sędziwy, zaczynający się po ukończeniu 90. roku życia⁴. Na różnych etapach rozwoju człowiek wyznacza sobie nowe cele i zadania, które w danym momencie traktuje jako istotne dla siebie⁵, jednocześnie na bieżąco je weryfikując. Zdaniem Stanisławy Steuden, w okresie starości wyjątkowo ważną rolę odgrywa problematyka życia rodzinnego⁶. Stąd też wiele zadań i celów wyznaczanych przez seniorów oscyluje wokół instytucji rodziny. Tymczasem pobyt w warunkach izolacji penitencjarnej uniemożliwia odgrywanie istotnych ról społecznych oraz utrudnia kontakt z najbliższymi. Przykładowo ograniczenie dostępu do telefonów i widzeń pozbawia osobę w wieku starszym możliwości aktywnego włączania się w życie rodzinne. Niezwykle trudny dla każdego osadzonego, zwłaszcza w przypadku osób pierwszy raz karanych, jest moment przekroczenia bramy więzienia, czemu może towarzyszyć silne poczucie bezradności, napięcie emocjonalne, dezorganizacja działań, a czasem nawet ich zaniechanie⁷. Często reakcją psychiczną osoby starszej na taką sytuację bywa zespół reaktywno-depresyjny z nagłą utratą statusu człowieka wolnego⁸. Nastąpić może regres, wycofanie się z życia, zakwestionowanie sensu pracy nad sobą⁹. W dłuższej perspektywie odbywania kary przez seniora, podobnie jak np.

---

³ Zob. J. Parandowski, *Mitologia: wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Kraków 1992, s. 150.

⁴ Zob. J. Piekarska, W. Piekarski, *Aktywny senior: jak zachować sprawność intelektualną w podeszłym wieku*, Warszawa 2017, s. 15.

⁵ Zob. A. Pawełczyńska, *Czas człowieka*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986, s. 115.

⁶ Zob. S. Steuden, *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa 2012, s. 126.

⁷ Zob. M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2001, s. 223.

⁸ Zob. A. Kieszowska, *Resocjalizacja osób starzejących się i starych w warunkach izolacji penitencjarnej*, w: I. Mudrecka, M. Snopek (red.), *Resocjalizacja instytucjonalna – bariery i możliwości*, Opole 2013, s. 131.

⁹ Zob. P.T. Nowakowski, M. Gajewski, *The importance of work in prison isolation conditions: the Polish aspect*, „Labor et Educatio” 2018, nr 6, s. 118.

u podopiecznych placówek opiekuńczych, pojawia się świadomość przemijania. Osadzeni stopniowo oswiają się z upływającym czasem, co powoduje przyjęcie postawy refleksyjnej wobec życia i pogłębienie zainteresowań kwestiami filozoficznymi i religijnymi¹⁰.

Od momentu przyjęcia osoby starszej do zakładu, istotnym zadaniem kadry penitencjarnej jest bezzwłoczne reagowanie na trudne momenty związane z odbywaniem przez nią kary. Wychowawca winien w tym zakresie korzystać ze wsparcia psychologa i innych funkcjonariuszy pełniących służbę w oddziałach mieszkalnych. Jest to wyjątkowo ważne dla właściwego prowadzenia oddziaływań resocjalizacyjnych. Istotny jest też sposób rozmieszczenia osadzonych. W przypadku osób starszych niewskazane jest dokonywanie częstych zmian składu personalnego celi i zamiana wyznaczonego w niej miejsca. Poniekąd koreluje to z teorią potencjału władzy, wedle której zwłaszcza u osoby starszej kluczowe wydaje się poczucie osobistej kontroli, które już przez sam pobyt w zakładzie karnym zostało znacząco ograniczone¹¹. Dlatego pozbawienie subiektywnej iluzji sprawstwa w tym zakresie może wywołać negatywne skutki u osoby osadzonej, a w efekcie np. spotęgować poczucie alienacji. Wobec powyższego wydaje się zasadne, aby umieszczać osadzonego seniora w oddziale mieszkalnym na najniższej kondygnacji budynku z dostępem do węzła sanitarnego, palarni (o ile w celi mieszkalnej nie można korzystać z wyrobów tytoniowych), w pobliżu dyżurki oddziałowego. Jednocześnie wskazany byłby w miarę komfortowy dostęp do kaplicy, świetlicy, biblioteki czy placu spacerowego, co może sprzyjać aktywności fizycznej seniora¹². Takie działania ograniczają w warunkach zakładu karnego postawę wrogości do samego siebie, która w okresie starczym uwidacznia się w niechętnym stosunku do własnego życia, pasywności, pesymizmie i braku inicjatywy¹³.

Jednym z najistotniejszych problemów osób starszych jest stan ich zdrowia. Anna Brzezińska i Karolina Appelt wskazują na najczęściej występujące

¹⁰ Zob. M. Brzezińska, M. Graczkowska, *Zaradnik terapeutyczny. Jak pracować z seniorami w domu pomocy społecznej?*, Warszawa 2012, s. 41.

¹¹ Zob. A. Gajos, J.M. Wolińska, *Lokalizacja kontroli i samooceny osób w wieku emerytalnym i przedemerytalnym*, w: S. Steuden, M. Marczuk (red.), *Starzenie się a satysfakcja z życia*, Lublin 2006, s. 172.

¹² Nie jest odkryciem, że jedną z form wspomagających okres starzenia się jest właściwe dbanie o kondycję organizmu; zob. m.in. Z. Chodkowski, *Aktywność fizyczna osób starszych*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2018, nr 3 (56), s. 153–163.

¹³ Zob. B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dziegielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa 2006, s. 59.

schorzenia w tej grupie wiekowej. Są nimi: choroby układu krążenia, choroba nowotworowa, choroba Alzheimera, choroby zwyrodnieniowe i choroby oczu¹⁴. W zakładach karnych nie umieszcza się osób z problemami zdrowotnymi, wobec których sądy zastosowały art. 150 k.k.w., a który określa, że w wypadku choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonywanie kary, sąd odracza ją do czasu ustania przeszkody. Jednak dla licznego grona osób leczenie w warunkach izolacji jest możliwe, a wtedy trafiają one do zakładów karnych z oddziałami szpitalnymi lub celami przystosowanymi dla chorych lub niepełnosprawnych. W tym wypadku znaczny ciężar opieki nad osadzonymi spoczywa na personelu medycznym poszczególnych jednostek. To on rozmieszcza skazanych w pomieszczeniach do tego przystosowanych, a rola wychowawcy i psychologa w znacznym stopniu sprowadza się do motywujących rozmów, prezentowania pozytywnych wzorców zachowań oraz wskazywania alternatywnych form spędzania czasu wolnego.

W rozważaniach naukowych nie poświęca się wystarczająco dużo miejsca osadzonym, którzy są wraz z seniorami rozmieszczani w celach wieloosobowych. W praktyce taka decyzja winna być gruntownie przemyślana przez personel penitencjarny. Rozsądne jest, aby odbywało się to za zgodą osadzonego, który ma przebywać w jednej celi z osobą starszą, i aby poprzedzone było jego rozmową z psychologiem. W miarę możliwości odbywający karę powinien ukończyć szkolenie kursowe z zakresu opieki nad osobami starszymi¹⁵. (Obecnie Służba Więzienna realizuje szkolenia zawodowe w różnych profesjach w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020¹⁶.) Przede wszystkim taka osoba winna być zaopatrzona w wiedzę, co robić w przypadku zagrożenia życia współosadzonego, a także wykazywać się cechami charakteru pozwalającymi na zgodne z nim funkcjonowanie.

---

¹⁴ Zob. A. Brzezińska, K. Appelt, *Psychologia rozwoju człowieka*, w: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2, Gdańsk 2008, s. 288.

¹⁵ Przedmiotowe rozważania podjęto na łamach „Forum Penitencjarnego” w odniesieniu do Zakładu Karnego w Czarnem. Po raz pierwszy poruszono problematykę rozmieszczania osadzonych w celach wieloosobowych z seniorami. Jednak artykuł stanowi zaledwie wprowadzenie do tematu, który do tej pory nie znalazł pełnego rozwinięcia; zob. E. Szlęzak-Kawa, *Uwięziona starość*, „Forum Penitencjarne: pismo Służby Więziennej” kwiecień 2014, nr 4 (191), s. 8.

¹⁶ Informacja Służby Więziennej odnośnie do realizacji projektu pn. „Podniesienie kwalifikacji zawodowych więźniów w celu ich powrotu na rynek pracy po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności” realizowanego przez więziennictwo w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, <https://sw.gov.pl/strona/power-2014-2020> (30 listopada 2018).

Oddziaływania resocjalizacyjne w jednostkach penitencyjnych

Kodeks karny wykonawczy w art. 67 wskazuje, że zasadniczym celem kary pozbawienia wolności jest wzbudzenie u skazanego woli współdziałania w kształtowaniu społecznie pożądaných postaw, a szczególnie poczucia odpowiedzialności i potrzeby przestrzegania porządku prawnego¹⁷. Dla osiągnięcia powyższego celu prowadzi się w jednostkach penitencyjnych zindywidualizowane oddziaływania, wyznaczane przede wszystkim przez system wykonania kary, rodzaj zakładu karnego oraz jego typ¹⁸. W obecnej rzeczywistości prawnej podstawowymi środkami oddziaływań o charakterze resocjalizacyjnym są: praca, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym, nagrody i kary dyscyplinarne oraz nowe środki i metody pracy ze skazanymi¹⁹. Za ich dostosowanie do potrzeb i możliwości osób pozbawionych wolności odpowiada personel penitencyjny, ze szczególnym uwzględnieniem wychowawcy²⁰. Zakres czynności określony jest przez stosowne zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej²¹.

Praca z seniorem

Oddziaływania resocjalizacyjne, ze względu na ich zindywidualizowanie, nie mogą być prowadzone schematycznie. Zwłaszcza w przypadku seniorów, którzy do jednostek penitencyjnych trafiają z różnymi deficytami. Na przykład w odniesieniu do osób uzależnionych zakładowy psycholog może podjąć starania o wyznaczenie terminu leczenia odwykowego w warunkach izolacji penitencyjnej. Wówczas Komisja Penitencyjna (zdarza się, że na podstawie artykułu 117 k.k.w.) nadaje delikwentowi system terapeutyczny. W przypadku osadzonych

¹⁷ Zob. ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej: k.k.w.

¹⁸ Zob. R.M. Ilnicka, *Oddziaływania wychowawcze wobec osadzonych w zakładzie karnym. Możliwości i ograniczenia*, w: B. Skwarek, J. Herberger, J. Cichła (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty pracy resocjalizacyjnej*, Głogów 2012, s. 160.

¹⁹ Zob. I. Niewiadomska, *Polski model resocjalizacji penitencyjnej*, „Teki Komisji Prawniczej: Polska Akademia Nauk. Oddział w Lublinie” 2016, t. 9, s. 104–105.

²⁰ Zob. H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003, s. 62.

²¹ Zob. zarządzenie nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencyjnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencyjnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencyjnych.

odbywających karę za przestępstwa przeciw rodzinie (najczęściej z art. 207 kodeksu karnego²²) istnieje możliwość objęcia ich programem korekcyjno-edukacyjnym dla sprawców przemocy domowej. Jednocześnie do dyspozycji personelu penitencjarnego pozostaje szereg programów profilaktycznych, jak choćby trening zastępowania agresji i jemu podobne²³. Specyfika oddziaływań uzależniona jest ponadto od stopnia demoralizacji poszczególnych osób. Inaczej są one prowadzone wobec recydywistów penitencjarnych, a inaczej, gdy mamy do czynienia z karanymi po raz pierwszy. Z informacji uzyskanych przez Annę Kieszkowską wynika, że nieznaną większość w tej grupie stanowią recydywiści²⁴. Taka tendencja będzie się przypuszczalnie utrzymywać w perspektywie najbliższych lat. Warto wspomnieć, że Służba Więzienna w coraz większym stopniu zaczyna mierzyć się z problemem starości u osób dożywczo pozbawionych wolności²⁵.

Readaptacja seniora

Proces starzenia się wygląda u każdego człowieka inaczej. Następuje wówczas przeważnie spadek wydolności organizmu, osłabienie sił immunologicznych, podatność na choroby, jak też ograniczenie mobilności, zdolności adaptacji do zmian czy korzystania z pomocy. Renata Deka wskazuje, że trend ten obejmuje trzy główne obszary: fizyczny, psychiczny i społeczny, które pozostają ze sobą w ścisłej korelacji²⁶. Stanowi to punkt odniesienia dla oddziaływań podejmowanych przez kadrę penitencjarną, które winny dotyczyć proaktywnych zachowań adaptacyjnych, oscylujących wokół takich celów, jak prewencja zdolności adaptacyjnych i szeroko rozumiana adaptacja korekcyjna. Do pierwszej grupy należą działania związane z promocją zdrowia, zapewnieniem wsparcia emocjonalnego i instrumentalnego, planowaniem przyszłości, do drugiej zaś – organizowanie wsparcia w sytuacji obniżenia sprawności adaptacyjnych, aktywizowanie i włączanie w role społeczne, polepszanie warunków związanych

---

²² Zob. ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.).

²³ Zob. np. H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne*, Kraków 2007, s. 229–234.

²⁴ Zob. A. Kieszkowska, dz. cyt., s. 130.

²⁵ Zob. S. Grzesiak, *Człowiek stary w placówce penitencjarnej*, w: A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja: zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009, s. 251.

²⁶ Zob. R. Deka, *Starzenie się populacji osadzonych nowym wyzwaniem dla Służby Więziennej w Polsce*, „Studia Pedagogica Ignatianae” 2018, t. 21, nr 1, s. 113.

ze środowiskiem i aktywnością²⁷. Zgodnie z powyższym, programy realizowane w jednostkach penitencjarnych winny oscylować wokół: umożliwienia zdolności uczenia się poprzez dostęp do wiedzy, informacji, w miarę możliwości technologii, edukacji zdrowotnej, opieki medycznej oraz troski o samego siebie, rozumianej jako dbałość o wygląd zewnętrzny i o własny rozwój²⁸. W pracy nad konkretnym deficytem mniej liczne grupy, dla których główne kryterium naboru stanowi wiek osadzonych, dają możliwość bardziej trafnego dostosowania treści do istniejących potrzeb²⁹.

Senior w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych

Zakład Karny w Uhercach Mineralnych jest jednostką penitencjarną typu pół-otwartego, przeznaczoną dla mężczyzn, w której karę pozbawienia wolności może odbywać do 671 osób. W obrębie jednostki funkcjonuje oddział terapeutyczny oraz dwa oddziały zewnętrzne – w Jabłonkach i Średniej Wsi³⁰. W 2018 roku przebywało tutaj 58 osadzonych, którzy ukończyli 60. rok życia. Pięciu mężczyzn okresowo lub na stałe było rozmieszczonych w celi przeznaczonej dla osób chorych lub niepełnosprawnych. Blisko 88 proc. osadzonych z tej grupy wiekowej odbywało karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania. Dwoch ukończyło szkolenie kursowe w zakresie podniesienia kompetencji zawodowych. Ponadto wobec siedmiu zastosowano przepisy wynikające z art. 164 k.k.w., czyli ustalono okres do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary, który stanowi czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu. Dodajmy, że seniorzy w omawianym zakładzie karnym brali również udział w programach realizowanych przez kadrę penitencjarną. Ogółem 41 spośród nich zostało objętych takimi oddziaływaniami. Największa grupa uczestniczyła w programach

---

²⁷ S. Steuden, dz. cyt., s. 87.

²⁸ Zob. tamże.

²⁹ Niniejsze rozważania znalazły potwierdzenie w odpowiedzi na interpelację nr 1585, jakiej udzielił Patryk Jaki, sekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, który wskazał na konieczność prowadzenia oddziaływań penitencjarnych wobec seniorów w sposób pełni z indywidualizowany; zob. *Odpowiedź na interpelację 15285 w sprawie warunków dla seniorów przebywających w aresztach śledczych i zakładach karnych*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=608B95C8> (19 października 2017).

³⁰ Zob. *Opis jednostki*, <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-uhercach-mineralnych> (30 listopada 2018).

dotyczących profilaktyki uzależnień (16 osób) i edukacji historycznej (10). Seniorów poddawano oddziaływaniom z zakresu profilaktyki agresji i przemocy, promocji zdrowego stylu życia oraz oddziaływaniom informacyjno-edukacyjnym³¹. Poza tym dziesięciu osadzonych ukończyło dwunastotygodniowe leczenie odwykowe od alkoholu realizowane w warunkach zakładu karnego³². Taki stan rzeczy wskazuje, że zadania realizowane są w sposób zindywidualizowany, adekwatny do potrzeb i możliwości osób odbywających karę. Dodajmy, że w najbliższym czasie do użytku zostanie oddana cła mieszkalna dostosowana do osadzonych poruszających się na wózku inwalidzkim. Na wdrożenie oczekuje też program readaptacji społecznej skierowany do osób starszych³³.

Koncepcja oddziałów geriatrycznych w jednostkach penitencjarnych

Obecnie w jednostkach penitencjarnych na terenie kraju wdrażane są coraz to nowsze programy resocjalizacyjne adresowane do seniorów. Różnią się one od siebie i bazują na odmiennych założeniach. Organizowane bywają również kursy dla osadzonych w zawodzie opiekuna osób starszych³⁴. Są to oddziaływania realizowane przez poszczególne jednostki, tyle że brak jest szerszej perspektywy w tym zakresie. O ile prawnie i organizacyjnie skazani młodociani zostali wyodrębnieni jako grupa wymagająca szczególnego podejścia, to osoby starsze nie doczekały się odrębnych przepisów, a ich miejsce w systemie penitencjarnym jest nadal marginalizowane, acz w mniejszym stopniu niż przed laty.

Mimo wielu badań nad problemami penitencjarystyki, nie powstały jak dotąd koncepcje, które stanowiłyby dla Ministerstwa Sprawiedliwości czy Centralnego Zarządu Służby Więziennej przyczynę do zmiany tego stanu rzeczy. Jednak godny rozważenia wydaje się pomysł stworzenia w polskich jednostkach

---

³¹ Charakterystyka problemu osób starszych w warunkach Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych została stworzona ze względu na konieczność przygotowania programu readaptacji społecznej „Senior”. Informacje statystyczne zaczerpnięto z systemu informatycznego Noe.NET.

³² Informacja uzyskana od kierownika Działu Terapeutycznego Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych w dniu 30 listopada 2018 r.

³³ W dniu 21 grudnia 2018 r. dyrektor Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych poinformował o postępach prac remontowych w oddziałach mieszkalnych, ze wskazaniem informacji o dostosowaniu celi wieloosobowej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

³⁴ Zob. E. Szlęzak-Kawa, dz. cyt., s. 8.

penitencjarnych kilku oddziałów przystosowanych dla osób starszych. Cechować je powinno zwiększenie metrażu przypadającego na osadzonego, wyeliminowanie barier architektonicznych utrudniających swobodne poruszanie się, a także dostępność do pomieszczeń i skwerów przeznaczonych do rekreacji ruchowej. Kadra winna być specjalistycznie przeszkolona w tym zakresie, a do służby, prócz funkcjonariuszy działu ochrony, należy skierować osobę posiadającą uprawnienia w zawodzie pielęgniarza czy ratownika medycznego. Jeżeli nic w wyżej wspomnianych tendencjach się nie zmieni, a z czasem będzie przebywać seniorów pozbawionych wolności, to określone działania będą tym bardziej nieuniknione, tyle że poważnie zapóźnione.

Bibliografia

- Brzezińska A., Appelt K., *Psychologia rozwoju człowieka*, w: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 95–295.
- Brzezińska M., Graczkowska M., *Zaradnik terapeutyczny. Jak pracować z seniorami w domu pomocy społecznej?*, Difin, Warszawa 2012.
- Chodkowski Z., *Aktywność fizyczna osób starszych*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2018, nr 3 (56), s. 153–163.
- Ciosek M., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2001.
- Deka R., *Starzenie się populacji osadzonych nowym wyzwaniem dla Służby Więziennej w Polsce*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2018, t. 21, nr 1, s. 107–126.
- Gajos A., Wolińska J.M., *Lokalizacja kontroli i samooceny osób w wieku emerytalnym i przedemerytalnym*, w: S. Steuden, M. Marczuk (red.), *Starzenie się a satysfakcja z życia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 166–185.
- Grzesiak S., *Człowiek stary w placówce penitencjarnej*, w: A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja: zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009, s. 247–257.
- Ilnicka R.M., *Oddziaływania wychowawcze wobec osadzonych w zakładzie karnym. Możliwości i ograniczenia*, w: B. Skwarek, J. Herberger, J. Cichla (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty pracy resocjalizacyjnej*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Głogów 2012, s. 157–180.
- Kieszkowska A., *Resocjalizacja osób starzejących się i starych w warunkach izolacji penitencjarnej*, w: I. Mudrecka, M. Snopek (red.), *Resocjalizacja instytucjonalna – bariery i możliwości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013, s. 129–144.

- Machel H., *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Machel H., *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, „Arche”, Gdańsk 2003.
- Niewiadomska I., *Polski model resocjalizacji penitencjarnej*, „Teka Komisji Prawniczej: Polska Akademia Nauk. Oddział w Lublinie” 2016, t. 9, s. 100–122.
- Nowakowski P.T., Gajewski M., *The importance of work in prison isolation conditions: the Polish aspect*, „Labor et Educatio” 2018, nr 6, s. 117–128.
- Parandowski J., *Mitologia: wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Dom Książki, Kraków 1992.
- Pawelczyńska A., *Czas człowieka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.
- Piekarska J., Piekarski W., *Aktywny senior: jak zachować sprawność intelektualną w podeszłym wieku*, Difin, Warszawa 2017.
- Steuden S., *Psychologia starzenia się i starości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dziegielewska M., *Podstawy gerontologii społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2006.
- Szłęk-Kawa E., *Uwięziona starość*, „Forum Penitencjarne: pismo Służby Więziennej” kwiecień 2014, nr 4 (191), s. 6–11.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557 ze zm.).
- Zarządzenie nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

Źródła internetowe

- Informacja Służby Więziennej odnośnie do realizacji projektu pn. „Podniesienie kwalifikacji zawodowych więźniów w celu ich powrotu na rynek pracy po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności” realizowanego przez więziennictwo w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, <https://sw.gov.pl/strona/power-2014-2020> (30 listopada 2018).
- Miesięczna informacja statystyczna za listopad 2018 roku udostępniona przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna> (31 grudnia 2018).

Odpowiedź na interpelację 15285 w sprawie warunków dla seniorów przebywających w aresztach śledczych i zakładach karnych, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=608B95C8> (19 października 2017).

Opis jednostki, <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-uhercach-mineralnych> (30 listopada 2018).

Roczna informacja statystyczna za lata 2010–2017 udostępniona przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (31 grudnia 2018).

Abstrakt

Seniorzy w polskim systemie penitencjarnym ze szczególnym odniesieniem do przypadku Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych

Z roku na rok wzrasta w Polsce liczba osób przebywających warunkach izolacji penitencjarnej, które ukończyły sześćdziesiąty rok życia. W okresie od 2010 do 2018 roku zanotowano 124-procentowy wzrost tej populacji. W związku powyższym Służba Więzienna stoi przed nowym wyzwaniem w kwestii dostosowania prowadzonych oddziaływań o charakterze resocjalizacyjnym do możliwości seniorów. Zwłaszcza, że obecnie brakuje rozbudowanej standaryzacji w zakresie opieki i resocjalizacji osób starszych. Artykuł jest próbą zwrócenia uwagi na ten problem oraz zasygnalizowania konkretnych rozwiązań, które mogą przynieść pożądane efekty. Zakład Karny w Uhercach Mineralnych stanowi ilustrację omówionego zagadnienia.

Słowa kluczowe: senior, starość, resocjalizacja, programy resocjalizacyjne, Służba Więzienna

Abstract

Seniors in the Polish penal system focusing on the Prison in Uherce Mineralne as a relevant case study

In Poland, there is an ever increasing number of senior prisoners aged sixty and above. From 2010 to 2018, there was a 124 percent increase in this population. The Prison Service is faced with a growing challenge to adapt correctional programs to the specific requirements of senior prisoners. It is apparent that there is a need to develop standard protocols for the care and social rehabilitation of elderly people in detention. This paper draws attention to issues concerning senior prisoners and suggests specific solutions to the problem. The Prison in Uherce Mineralne serves as an illustration of the discussed issue.

Key words: senior, old age, social rehabilitation, social rehabilitation programs, Prison Service